MALTA

QORTI CIVILI
PRIM' AWLA

ONOR. IMHALLEF
GIANNINO CARUANA DEMAJO

Seduta ta' l-10 ta' April, 2007

Rikors Numru. 319/2007

Agnes Gera de Petri Testaferrata Bonici Għaxaq

Versus

Kummissarju ta' l-Artijiet

F'dawn il-proċeduri r-rikorrrent Kummissarju ta' l-Artijiet ["ir-rikorrent"] qiegħed jitlob it-tħassir ta' mandat ta' żgumbrament maħruġ fuq talba ta' l-intimata Agnes Gera de Petri Testaferrata Bonici Għaxaq ["l-intimata"] wara sentenza mogħtija mill-Qorti Kostituzzjonali fit-8 ta' Jannar 2007 fil-kawża fl-ismijiet Agnes Gera de Petri Testaferrata Bonici Għaxaq *versus* l-Avukat Ġenerali u l-Kummissarju ta' l-Artijiet.

Il-fatti li wasslu għal dawn il-proċeduri tallum seħħew hekk:

Fil-25 ta' Frar 1958 il-Gvernatur kien ħareġ dikjarazzjoni taħt l-Ordinanza dwar l-Akkwist ta' Artijiet għal Skopijiet Pubbliċi [Kap. 88] illi bini fil-Belt Valletta proprjetà ta' l-

intimata kien "meħtieġ mill-awtorità kompetenti għal skop pubbliku" u illi dik il-proprjetà kellha tinkiseb "għall-pussess u użu tagħha għal dak iż-żmien illi l-bżonnijiet ta' l-iskop pubbliku jitolbu". Fil-5 t'Awissu 1976 r-rikorrent ħareġ avviż għall-ftehim b'offerta ta' "kera ta' akkwist" ta' mitejn u għaxar liri (Lm210) fis-sena. L-awtur ta' l-intimata ma aċċettax l-offerta u għalhekk inbdew il-proċeduri quddiem il-Bord ta' Arbitraġġ dwar Artijiet. Dawk il-proċeduri għadhom sallum ma nqatgħux.

L-intimata mbagħad fetħet proċeduri quddiem il-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili biex titlob rimedju taħt l-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea [Kap. 319] għall-ksur tal-jeddijiet tagħha mħarsa taħt l-artt. 6 u 14 tal-Konvenzjoni Ewropea għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fondamentali ["il-Konvenzjoni"] u l-art. 1 ta' l-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni.

B'sentenza mogħtija fit-18 ta' Jannar 1999 il-Prim'Awla iddeċidiet hekk:

1. tiddikjara li l-użu li qed isir mill-fond 115 Triq it-Teatru kantuniera ma' 68 Triq l-Ifran, Valletta ma jissodisfax ir-rekwiżisti ta' l-ewwel artikolu ta' l-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni Ewropea billi ma jirriżultax l-interess pubbliku u għalhekk tiddikjara li l-esproprjazzjoni li seħħet bid-dikjarazzjoni tal-Gvernatur pubblikata fil-Gazzetta tal-Gvern fil-25 ta' Frar 1958 bhala nulla u bla effett u konsegwentement tordna li l-fond insemmi jiġi rilaxxat favur ir-rikorrenti [l-intimata tallum];
2. tiddikjara li ġew leżi mil-intimati [ir-rikorrent tallum] d-drittijiet fondamentali tar-rikorrenti sanċiti bl-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea inkwantu l-kaz tar-rikorrenti konsegwenti l-esproprju ta' l-1958 ma ngħatax smigħ xieraq fi żmien raġonevoli;
3. tastjeni milli tieħu konjizzjoni tat-talba għad-dikjarazzjoni li fil-konfront tar-rikorrenti kien hemm diskriminazzjoni ai termini ta' l-artikolu 14 tal-Konvenzjoni Ewropea.

… … …

Ir-rikorrent appella minn dik is-sentenza quddiem il-Qorti Kostituzzjonali. B'sentenza mogħtija fit-8 ta' Jannar 2007, il-Qorti Kostituzzjonali, wara li qalet illi:

Din il-qorti, wara li ħasbet fit-tul, hi tal-fehma li aktar milli minħabba l-iskop li għalih il-palazz qed jintuża issa, fil-każ

in diżamina hemm vjolazzjoni ta' l-artikolu 1 ta' l-Ewwel Protokoll minħabba li l-appellata [l-intimata tallum] (u qabilha l-awturi tagħha) qed tiġi mitluba jġorru [*sic*] "*a disproportionate burden*" … …

Hawn għandna dar fil-Belt Valletta, li fi-1998 ġiet stmata li tiswa "*unoccupied and in the open market*", Lm800,000, li s-sidien ilhom privi mit-tgawdija paċifika tagħha mill-1958, u li l-Gvern sa issa qed joffrilhom biss bħala kumpens għall-pussess u użu tagħha s-somma ta' Lm210 fis-sena, meta mill-istess dar qed jiġi rikavat dħul għall-*MTMC* (*Manoel Theatre Management Committee*) ta' bejn ħamest elef u sitt elef lira fis-sena. … …

iddeċidiet hekk:

tirriforma s-sentenza appellata billi filwaqt li tikkonfermaha (i) f'dik il-parti fejn iddikjarat nulla u bla effett id-dikjarazzjoni tal-Gvernatur tal-25 ta' Frar 1958, (ii) fejn ordnat li l-fond 115 Triq it-Teatru kantuniera ma' 69 Triq l-Ifran, il-Belt Valletta, jigi rilaxxjat favur ir-rikorrenti appellata (bil-preċisazzjoni li l-vjolazzjoni ta' l-artikolu 1 ta' l-Ewwel Protokoll tikkonsisti fin-nuqqas ta' propozjonalità u bilanċ kif aktar 'il fuq spjegat f'din is-sentenza), (iii) fejn astjeniet milli tieħu konjizzjoni tat-talba għad-dikjarazzjoni li fil-konfront tar-rikorrenti kien hemm diskriminazzjoni ai termini ta' l-artikolu 14 tal-Konvenzjoni Ewropea, u tħassarha u tirrevokaha fil-bqija. Jibqa' riservat kull dritt spettanti lir-rikorrenti appellata għall-ħlas dovut lilha għall-okkupazzjoni u użu minn terzi tal-proprjetà in kwistjoni fuq il-medda ta' żmien. … … …

Bis-saħħa ta' din is-sentenza l-intimata fil-11 ta' Jannar 2007 kisbet il-ħruġ tal-mandat ta' żgumbrament numru 23 ta' l-2007. Fit-22 ta' Jannar 2007, qabel ma l-mandat ġie eżegwit, il-President ta' Malta għamel dikjarazzjoni, bis-saħħa ta' l-art. 3 tal-Kap. 88 u għall-għanijiet ta' l-art. 9(1) ta' dik l-Ordinanza, li l-proprjetà ta' l-intimata li dwarha saret il-kawża hija meħtieġa għal skop pubbliku, illi għandha tinkiseb mill-gvern b'titolu ta' dominju pubbliku, u illi l-kera ta' għarfien hija ta' wieħed u għoxrin elf lira (Lm21,000) fis-sena. Din id-dikjarazzjoni nġiebet fil-Gazzetta tal-Gvern tat-23 ta' Jannar 2007 bin-Notifikazzjoni tal-Gvern numru 61. Fl-istess dikjarazzjoni l-President ta' Malta ħassar ukoll id-dikjarazzjoni tal-Gvernatur Ġenerali tas-26 ta' Settembru 1972 li bis-saħħa

tagħha l-gvern kien qiegħed iżomm il-proprjetà sa ma saret id-dikjarazzjoni tat-23 ta' Jannar 2007.

L-intimata b'rikors maħluf talbet illi l-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili tgħid illi t-teħid tal-proprjetà b'titolu ta' dominju pubbliku ma jiswiex għax *ultra vires* billi l-proprjetà qegħdin jinqdew biha terzi u mhux il-gvern. Dan ir-rikors għadu jinstema' u ma huwiex il-meritu tal-proċeduri tallum.

Ir-rikorrent qiegħed issa, b'rikors tat-22 ta' Marzu 2007 li wassal għal dawn il-proċeduri tallum, jitlob illi din il-qorti tħassar il-mandat ta' żgumbrament numru 23/2007 maħruġ fuq talba ta' l-intimata fil-11 ta' Jannar 2007 għal dawn ir-raġunijiet:

1. għax illum il-gvern għandu titolu ġdid – dak ta' dominju pubbliku – biex iżomm il-proprjetà u għalhekk ma għandux jiġi żgumbrat minnha; u

2. għax il-mandat f'kull każ ma jiswiex għax "ma għandux fondament ċar u inekwivoku fis-sentenza tat-8 ta' Jannar 2007".

L-intimata wieġbet fit-28 ta' Marzu 2007, u qalet *inter alia* illi, biex iseħħ dak li ordnat il-Qorti Kostituzzjonali, hija għandha tingħata l-proprjetà f'idejha "effettivament u mingħajr ebda xkiel". Qalet ukoll illi s-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali tgħid illi l-użu kummerċjali li qiegħed isir mill-fond ma jiġġustifikax it-teħid tiegħu għal skop pubbliku, u illi t-teħid b'kull titolu ħlief b'xiri assolut ma jkunx ġustifikat u legali.

L-avukati tal-partijiet ittrattaw quddiem il-qorti fit-3 t'April 2007. Wara s-smigħ, ir-rikors ġie differit għallum sabiex jingħata dan il-provvediment.

It-tieni raġuni mressqa mir-rikorrent – dik illi l-mandat ma setax jinħareġ bis-saħħa tas-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali – tolqot il-validità tal-mandat *ab initio* waqt illi l-ewwel raġuni – dik illi llum il-gvern għandu titolu ġdid fuq il-proprjetà – aktar tolqot l-esekuzzjoni tiegħu. Jixraq għalhekk illi nibdew billi nqisu t-tieni raġuni u naraw jekk il-mandat inħariġx ħażin *ab initio*.

Is-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali, kif rajna, wattqet dik il-parti tas-sentenza tal-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili illi "ordnat li l-fond 115 Triq it-Teatru kantuniera ma' 69 Triq l-Ifran, il-Belt Valletta, jigi rilaxxjat favur [l-intimata]". Tassew illi l-Qorti Kostituzzjonali ma ordnatx "l-iżgumbrament" iżda biss "ir-rilaxx", u tassew ukoll illi "r-rilax" formalment sar

b'dik il-parti tad-dikjarazzjoni tal-President ta' Malta tat-22 ta' Jannar 2007 li ħassret id-dikjarazzjoni tal-Gvernatur-Ġenerali tas-26 ta' Settembru 1972. Il-kelma "rilaxx" iżda ma hijiex xi kelma teknika b'tifsira preċiża li trid li lis-sid jintraddlu biss it-titolu u mhux ukoll il-pussess effettiv. Is-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali ngħatat taħt id-dispożizzjonijiet ta' l-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea, u dik il-Konvenzjoni fl-art. 13 trid illi "kull min ikollu miksura d-drittijiet u l-libertajiet tiegħu kontemplati f'din il-Konvenzjoni għandu jkollu rimedju effettiv quddiem awtorità nazzjonali", u ċertament tifsira "awtonoma" tal-kelma "rilaxx" għall-għanijiet tal-Konvenzjoni ma tistax tkun waħda li tkun sodisfatta b'rimedju purament formali.

Din il-qorti għalhekk tifhem illi esekuzzjoni sħiħa u effettiva tas-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali trid illi l-proprjetà tingħata materjalment f'idejn is-sid, li għalhekk setgħet tikseb il-ħruġ ta' mandat ta' żgumbrament għal dan il-għan bis-saħħa ta' dik is-sentenza.

Il-mandat għalhekk inħareġ sew u ma kienx ħażin *ab initio*.

Wara li nħareġ il-mandat u qabel l-esekuzzjoni tiegħu, iżda, kien hemm żvilupp ġdid għax, kif rajna, għalkemm il-gvern telaq it-titolu ta' pussess u użu li kellu qabel u li, skond is-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali, ma kienx jiswa, reġa' kiseb l-istess proprjetà b'titolu ġdid ta' dominju pubbliku. Għalhekk, igħid ir-rikorrent, żgumbrament f'dan l-istadju jkun vessatorju għax, minnufih wara, l-gvern ikun jista' jerġa' jieħu l-proprjetà f'idejh taħt l-art. 12 tal-Kap. 88.

L-intimata iżda qiegħda tgħid illi t-teħid b'dominju pubbliku huwa biss mezz ta' evażjoni tar-rimedju effettiv li għandha jedd għalih taħt il-Konvenzjoni, u għalhekk ma għandux ikun ta' ostakolu għall-iżgumbrament. Qiegħda tgħid illi, ladarba l-proprjetà xorta sejrin ikomplu jinqdew biha terzi għal użu kummerċjali, it-teħid baqa' ma huwiex għal skop pubbliku u xorta baqa' bi ksur tal-liġi.

Iżda ma huwiex korrett l-argument ta' l-intimata illi s-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali tgħid illi "l-użu kummerċjali li kien qiegħed isir mill-fond kien tali li ma jiġġustifikax it-teħid". Tassew illi l-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili kienet qalet illi "l-użu li qed isir mill-fond 115 Triq it-Teatru kantuniera ma' 68 Triq l-Ifran, Valletta ma jissodisfax ir-rekwiżisti ta' l-ewwel artikolu ta' l-Ewwel Protokoll tal-

Konvenzjoni Ewropea billi ma jirriżultax l-interess pubbliku", u għalhekk ordnat illi l-fond "jiġi rilaxxat" għax it-teħid tiegħu mill-gvern ma kinitx tiswa, u tassew ukoll illi l-Qorti Kostituzzjonali wettqet is-sentenza tal-Prim'Awla fejn qalet illi t-teħid mill-gvern ma kienx jiswa u fejn ordnat ir-rilaxx, iżda dan għamlitu "bil-preċisazzjoni li l-vjolazzjoni ta' l-artikolu 1 ta' l-Ewwel Protokoll tikkonsisti fin-nuqqas ta' propozjonalità", u mhux nuqqas ta' interess pubbliku; fi kliem ieħor, għalkemm il-Qorti Kostituzzjonali qieset ukoll l-użu li kien qiegħed isir mill-proprjetà, u waslet biex qalet ukoll illi "maż-żmien jidher li l-element kummerċjali ħa s-sopravvent fuq konsiderazzjonijiet oħra", madankollu kompliet tgħid illi "dan ma jfissirx li proprjetà privata ma tistax tittieħed anke biex jiġu promossi (anke jekk mill-privat) attivitajiet kummerċjali li jkunu direttament, jew forsi anke indirettament, fl-interess pubbliku", sakemm dak l-interess pubbliku, dirett jew indirett, "jibqa' jissussisti għall-perijodu kollu ta' dik l-interferenza", u ikkonkludiet illi "aktar milli minħabba l-iskop li għalih il-palazz qed jintuża issa, … … … hemm vjolazzjoni ta' l-art. 1 ta' l-Ewwel Protokoll [tal-Konvenzjoni] minħabba li [l-intimata] .. .. .. qed tiġi mitluba ġġorr *a disproportionate burden*".

Din il-qorti għalhekk ma tarax li tista' tgħid illi, sakemm l-użu jibqa' dak li hu, it-teħid bit-titolu l-ġdid ta' dominju pubbliku huwa biss mezz ta' evażjoni tas-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali. Ikun, iżda, mezz ta' evażjoni jekk, bit-titolu ta' dominju pubbliku, l-intimata xorta tkun qiegħda ġġorr piż sproporzjonat biex jinqeda l-interess pubbliku.

Il-Qorti Kostituzzjonali kienet sabet li kien hemm dak in-nuqqas ta' proporzjon meta tqis illi l-gvern kien qiegħed joffri biss mitejn u għaxar liri (Lm210) fis-sena bħala kera ta' akkwist. Illum qiegħed joffri wieħed u għoxrin elf lira (Lm21,000) fis-sena bħala kera ta' għarfien.

Ċertament, li kieku ż-żjieda kienet biss waħda simbolika din il-qorti kienet tgħid illi r-rikorrent mexa *in mala fide*, manifestament biex jevadi s-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali. Fiċ-ċirkostanzi, iżda, ma tarax kif tista' tgħid illi żjieda minn mitejn u għaxar liri (Lm210) għal wieħed u għoxrin elf lira (Lm21,000) fis-sena hija waħda biss simbolika.

Naturalment, dan kollu ma jfissirx illi din il-qorti qiegħda tgħid illi t-teħid b'dominju pubbliku sar sew u jiswa, għax

ma hijiex imsejħa biex tiddeċiedi dwar hekk, u fil-fatt hemm proċeduri oħra mibdija mill-intimata dwar dak il-meritu li jibqa' mingħajr preġudizzju. Din il-qorti qiegħda tgħid biss illi wara s-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali r-rikorrent kiseb *ius superveniens* b'mod illi, għall-inqas *prima facie*, ma jidhirx li sar bil-għan ta' evażjoni tas-sentenza, għax bidel radikalment is-sitwazzjoni li fiha l-Qorti Kostituzzjonali kienet rat nuqqas ta' proporzjon bejn l-interess pubbliku u l-piż li kien mistenni li jġorr is-sid.

Billi għalhekk illum ir-rikorrent għandu titolu ġdid biex iżomm il-proprjetà, ma huwiex il-każ li l-mandat ta' żgumbrament, għalkemm inħareġ sew, jiġi eżegwit. Għal dawn ir-raġunijiet il-qorti tipprovdi dwar ir-rikors tat-22 ta' Marzu 2007 billi tordna illi ma jiġix eżegwit il-mandat ta' żgumbrament numru 23/2007 ħlief jekk u meta jkun hemm sentenza definittiva li tgħid illi ma jiswiex it-teħid tal-proprjetà bis-saħħa tad-dikjarazzjoni tal-President ta' Malta tat-22 ta' Jannar 2007.

L-ispejjeż ta' dan l-episodju tallum għandhom jinqasmu bin-nofs bejn il-partijiet.

< Sentenza Finali >

-------------------------------TMIEM-------------------------------